

Гриценко Володимир Володимирович,
аспірант Національного наукового
центру «Інститут судових експертиз
імені Заслуженого професора
М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції
України

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В РОЗРОБЛЕННІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

Розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень слід обов'язково здійснювати на підставі одночасного врахування теоретичних положень, досягнень практики і загальноприйнятих у правозастосуванні принципів провадження досудового розслідування. Таким чином обов'язковим є дотримання синергетичного підходу, адже як слушно вказують у науковій літературі, за відсутності його системного використання можливе настання хаосу у системі кримінального процесу [1, с. 212].

Нашу увагу привертає проблематика досудового розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, у тому числі такий її змістовний компонент, як використання спеціальних знань. Вважаємо, що актуальність наукового розроблення цього вчення передусім зумовлена необхідністю забезпечення ефективного розслідування фактів посягань на законну діяльність органів правосуддя, котра в умовах воєнного стану і так не позбавлена низки складнощів правового й організаційного характеру. Подальші наукові розвідки у межах проблематики наукового забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, мають стати синтезом попередніх досягнень наук кримінально-правового циклу та запитів правозастосовної практики. Тому задля з'ясування сучасних тенденцій у розробленні наукового забезпечення досліджуваної нами проблематики, передусім вважаємо за потрібне узагальнити той науковий доробок, що сформований ученими наразі.

Представниками науки кримінальне право на монографічному рівні розроблено засади кримінально-правової охорони правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта [2], питання притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них [3],

досліджено кримінально-правову характеристику злочинів проти правосуддя, пов'язаних із порушенням права особи на захист [4], ґрунтовний підхід застосовано до наукового розроблення теоретико-методологічних засад формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя [5], а також проведено порівняльно-правове дослідження проблематики кримінально-правової охорони правосуддя в Азербайджанській Республіці та Україні [6], досліджено питання кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти правосуддя [7] тощо.

Також авторами проведено порівняльні дослідження у контексті проблематики кримінальної відповідальності за втручання у діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща (Р. В. Кархут, 2018), досліджено окремі аспекти кримінально-правової охорони життя та здоров'я представників органів правосуддя (В. В. Кудрявцев, 2006), розроблено питання кримінально-правового забезпечення охорони порядку виконання судових рішень в Україні (О. Р. Романишин, 2018). Увага приділяється також питанням кримінально-правового захисту осіб, які сприяють здійсненню правосуддя (Н. В. Вербицька, 2016; А. О. Мороз, 2018 та ін.).

Криміналісти, на нашу думку, не можуть похвалитися такою кількістю монографічних праць, присвячених питанням криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. Передусім слід зауважити, що Розділ XVIII Особливої частини КК України охоплює аж 34 статті, а складів кримінальних правопорушень ще більше, тому що деякі статті охоплюють по два і більше склади злочинів і кримінальних проступків. Беззаперечно в окремих наукових доробках розкрито і питання криміналістичної класифікації злочинів проти правосуддя [8], і виявлення злочинів проти правосуддя [9] і інші питання. Щодо монографічних напрацювань, то в цьому контексті вирізняються наукові доробки Д.Ю. Четвертака, Я. С. Олійника, В. Ф. Влада, К. А. Романаускас, Д. Д. Русанівської та ін.

Д. Ю. Четвертак розробив основи методики розслідування приховування злочинів. На підставі аналізу проблематики використання спеціальних знань у контексті досліджуваних злочинів, автор удосконалив класифікацію спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні [10]. Так, методику розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи розробив Я. С. Олійник (2021). У частині

використання спеціальних знань під час розслідування злочину досліджуваного ним виду, автор наголосив на можливості застосовування будь-яких спеціальних знань, однак водночас автором охарактеризовано можливості таких судових експертиз: 1) судово-медичної (живої особи, захисника чи представника особи, щодо якого здійснювалось фізичне насильство); 2) портретної; 3) фоноскопичної; 4) судово-психологічної експертизи [11].

В. Ф. Влад звернувся до розробки методики розслідування втечі з місць позбавлення волі. Він зауважив, що під час використання спеціальних знань у межах досліджуваних злочинів апробованим є використання можливостей експертних установ, знань і досвіду спеціалістів, застосування новітніх інформаційних систем перехоплення зв'язку та пошуку інформації, використання систем аудіо та відеозаписів, застосування дронів, безпілотних літальних апаратів (БПЛА), фотографування певних ділянок земної поверхні (квадратів) із супутників, вилучення географічних координат з різних джерел: мобільних пристроїв та їх карт пам'яті, а також хмарних сервісів тощо [12].

Д. Д. Русанівська розробила криміналістичні положення і практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи. Авторкою, зокрема, доведено, що особливе місце в розслідуванні цих кримінальних проступків належить криміналістичним експертизам: почеркознавчій; технічній експертизі документів; фототехнічній; експертизі матеріалів і засобів відео- та звукозапису; комп'ютерно-технічній експертизі (встановлення слідів кримінального проступку або іншої значущої для кримінального процесу інформації) [13].

К. А. Романаускас дійшла висновку, що під час розслідування надання неправдивих показань свідком і потерпілим типовим є призначення судово-почеркознавчої експертизи, судово-психіатричної експертизи, судово-психологічної експертизи, зокрема, і з застосуванням поліграфу, судово-телекомунікаційної експертизи, рідше – технічної експертизи документу [14].

Отже, відповідно до проведеного нами узагальнення наукового доробку з проблематики криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя, лише окремі кримінальні правопорушення стали предметом наукового дослідження. Наразі відсутні систематизовані науково обґрунтовані рекомендації щодо

розслідування завідомо незаконного затримання, приводу, домашнього арешту, тримання під вартою, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, нерозроблена методика розслідування примушування до надання показань, порушення права на захист, втручання в діяльність судових органів, незаконного втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя, відсутні систематизовані напрацювання щодо розслідування погрози або насильства, а також посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного, умисного знищення або пошкодження їх майна та багато інших. Тим паче, відсутні систематизовані напрацювання з проблематики використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень проти правосуддя. Аналіз матеріалів судової практики засвідчує, що органи досудового розслідування недостатньо використовують у практичній діяльності можливості і експертних досліджень, і перспективи взаємодії з обізнаними особами в статусі спеціаліста, і тим паче нехтують можливостями непроцесуальних форм використання спеціальних знань, з огляду на це, можемо констатувати, що ці питання мають стати предметом подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

1. Циганюк Ю. В. Синергетика системи кримінального процесу. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2021. № 3. С. 212-215. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.39>.
2. Дідик С. Є. Кримінально-правова охорона правосуддя від незаконних діянь судді як спеціального суб'єкта злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 18 с.
3. Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2017. 22 с.
4. Карпова Н. Ю. Злочини проти правосуддя, які пов'язані з обмеженням права особи на захист: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 22 с.
5. Шепітько М. В. Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08, 12.00.09. Харків, 2018. 42 с.
6. Ахмедов В. А. Кримінально-правова охорона правосуддя в Азербайджанській Республіці та Україні: теоретико-

порівняльне дослідження: монографія. Одеса : Фенікс, 2019. 426 с.

7. Палюх Л. М. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2021. 42 с.

8. Книженко С. О. Криміналістична класифікація злочинів проти правосуддя. *Право і безпека*. 2013. № 1 (48). С. 113-118.

9. Волинець В. В. Організаційно-правові аспекти виявлення злочинів проти правосуддя. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1. С. 170-178.

10. Четвертак Д. Ю. Методика розслідування приховування злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 22 с.

11. Олійник Я. С. Методика розслідування погрози або насильства щодо захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Львів, 2021. 239 с.

12. Влад В. Ф. Методика розслідування втечі з місця позбавлення волі: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Ірпінь, 2022. 296 с.

13. Русанівська Д. Д. Розслідування втручання в діяльність захисника чи представника особи: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Київ, 2023. 260 с.

14. Романаускас К. А. Основи методики розслідування надання завідомо неправдивих показань свідком і потерпілим: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. О. Гусевої. Харків : Факт, 2024. 203 с.